

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.2.7>

Р. Б. Поляков

PhD in law, докторант Запорізького національного університету

ПОПЕРЕДНЄ ЗАСІДАННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО (НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ)

Метою статті є розкриття сутності попереднього засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність), виявлення проблемних питань, що виникають на цьому етапі справи про банкрутство, та вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України в цій частині.

Виявлені подібності та відмінності між попереднім засіданням у процедурі банкрутства та засіданням суду в позовному провадженні. Сформульовано поняття попереднього засідання в процедурі банкрутства як судового засідання, в якому суд з обмеженим процесуальним інструментарієм і в короткий проміжок часу здійснює правосуддя шляхом перевірки заявленої вимоги кредитора на її відповідність даним бухгалтерського обліку боржника і дає оцінку, як правило, письмовим доказам на предмет наявності або відсутності у кредитора грошової вимоги до боржника та, відповідно, заборгованості за цим боргом у боржника з наступним постановленням ухвали суду. Запропоновано внести зміни до частини 1 статті 47 КзПБ. Обґрунтовано, що завдання суду в попередньому засіданні щодо позовної давності полягає лише в тому, щоби встановити: вид позовної давності, її тривалість, початок перебігу та факт закінчення строку позовної давності. Аргументовано, що факт, встановлений судовим рішенням у позовному провадженні щодо кредиторської заборгованості до боржника, не може слугувати преюдиційним фактом, якщо в інших кредиторів або розпорядника майна є об'єктивний сумнів щодо його реальності. Виявлено критерії об'єктивного сумніву щодо достовірності грошової вимоги кредитора. Аргументовано, що поширення положень КзПБ, які стосуються порядку розгляду грошових вимог для юридичних осіб, на процедуру неплатоспроможності фізичних осіб є великою помилкою законодавця, оскільки значно ускладнює процедуру розгляду грошових вимог кредиторів і призводить до зловживань із боку недобросовісних боржників. Доведено необхідність у процедурі неплатоспроможності розгляду в позовному порядку, за правилами спрощеного провадження, тих грошових вимог кредиторів, за якими висунули свої заперечення боржник, розпорядник майна чи інші кредитори. Для цього пропонується внести зміни до частини 1 статті 122 КзПБ.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, попереднє засідання, господарський суд, кредитори, вимоги кредиторів.

Постановка проблеми. Попереднє засідання в процедурі банкрутства має ключове значення у формуванні пасиву боржника. Саме від його результатів здебільшого залежить подальший рух справи про банкрутство. На цьому етапі відбувається перевірка вимог кредиторів, які вони заявили у справі, а також встановлюється відповідність їхніх вимог даним бухгалтерського обліку та балансу боржника. За обсягом роботи,

яку належить виконати суду, ця частина етапу процедури банкрутства найбільш трудомістка.

Аналіз останніх публікацій свідчить, що питання відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом неодноразово було в центрі уваги науковців та практиків, серед яких слід зазначити таких, як О. Беляневич, О. Бірюков, А. Бутирський, І. Бутирська, І. Вечірко, Ю. Кабенюк, С. Мінковський, Б. Поляков, П. При-

гуза, В. Радзивілюк, та інших. Проте попередньому засіданні у справі про банкрутство в науковій літературі приділено недостатньо уваги, що обумовлює необхідність дослідження цього інституту.

Метою статті є розкриття сутності попереднього засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність), виявлення проблемних питань, що виникають на цьому етапі справи про банкрутство, та вироблення пропозицій щодо удосконалення законодавства України в цій частині.

Виклад основного матеріалу. Кредитори, які заявили свої грошові вимоги до боржника у справі про банкрутство, у попередньому засіданні поведуться дуже активно, оскільки результати такого засідання визначають хід і спрямування всієї справи. А. Данілов зазначає, що практикуючим у сфері банкрутства спеціалістам добре відома ситуація, коли кредитори вважають своїм головним, і чи не єдиним, завданням домогтися включення своїх кредиторських вимог до реєстру [1, с. 83]. Розвиваючи наведену позицію, М. Гурин погоджується, що на етапі заявлення та розгляду кредиторських вимог кредитори проявляють високу активність, яка простежується не лише в заявленні власних вимог, а й в активному оспоруванні вимог, заявлених іншими кредиторами. Адже кожен кредитор прагне отримати якомога більшу владу на майбутніх зборах та комітеті кредиторів. Тому у випадку виникнення хоча б найменших сумнівів у правомірності заявлених іншими заявниками кредиторських вимог інші учасники справи про банкрутство повинні одразу ж намагатися спростувати їх [2, с. 152].

Оспорюючи вимоги, заявлені іншими кредиторами у справі про банкрутство, кредитори використовують весь можливий інструментарій конкурсного процесу, намагаючись не допустити до участі у справі кредиторів, які є дружніми до боржника і вимоги яких ґрунтуються на штучно створеній заборгованості.

Процедура попереднього засідання має певні спільні риси із засіданням суду в позовному провадженні. У попередньому засіданні, як і в позовному провадженні, здійснюється правосуддя і, відповідно, застосовуються такі принципи господарського процесу, як змагальність, диспозитивність, пропорційність, та ухвалюється судове рішення. Водночас є й деякі відмінності, які зумовлені особливістю процедури банкрутства. У чому полягають ці відмінності? Насамперед у процедурі банкрутства:

1) розглядаються заяви кредиторів з метою з'ясування, чи не вбачається в них спір по суті.

Основне завдання попереднього засідання полягає у формуванні пасиву боржника. Цей пасив має за своєю суттю відповідати даним балансу боржника. Конструкція формування пасиву передбачає активну участь у ньому конкурсних кредиторів, які, крім привілейованих (із заробітної плати, аліментів, авторської винагороди тощо), обов'язково повинні заявити до суду свої вимоги. Іншими словами, у справу про банкрутство мають заявити свої вимоги всі конкурсні кредитори боржника. Завдання суду полягає в перевірці цих вимог щодо наявності чи відсутності у боржника такої заборгованості. Для цього він звіряє документи, додані до заяви кредитора, із відомостями боржника, викладеними в його поясненнях та в поясненнях розпорядника майна. Такі відомості мають бути засновані на даних балансу. Кожна заява конкурсного кредитора розглядається судом у формі мініпровадження, із заслуховуванням думки кредитора, який бере участь у засіданні, боржника та розпорядника майна, а в деяких випадках й іншого кредитора, який оскаржує вимоги заявника. Хоча зовні таке засідання й нагадує позовний процес, проте завдання, які вирішуються в ньому, абсолютно різні. На цьому засіданні не вирішується спір по суті, а дається оцінка письмовим доказам щодо наявності або відсутності заборгованості у боржника. Завдання суду (в попередньому засіданні, – прим. авт.), як писав свого часу Б. Поляков, полягає не у вирішенні майнового спору по суті, а в констатації (визнанні) наявності у цей момент грошової вимоги кредитора до боржника. Але це зовсім не означає, що суд займає формально пасивну позицію, навпаки, він досліджує підстави виникнення грошових вимог, їхній розмір, порядок погашення, залишок боргу тощо [3, с. 244]. Така процедура дещо подібна до порядку вирішення питання із процесуальним правонаступництвом у позовному провадженні. У процесі правонаступництва суд оцінює, зокрема, докази щодо наявності чи відсутності у правонаступника відповідного права. Тут також не вирішується спір по суті. І тому питання правомірності володіння таким правом може мати місце лише з позиції нікчемності дій учасників правовідносин щодо правонаступництва. Що ж до результату розгляду вимог кредиторів, він оформлюється єдиним зведеним судовим рішенням, у якому описується процес перевірки вимог щодо кожного кредитора;

2) беруть участь зовсім інші процесуальні фігури: кредитор, боржник, розпорядник майна

та кредитор, що оспорує вимоги. У процедурі банкрутства відсутні додатковий позивач, співвідповідач, треті особи. На відміну від позовного провадження тут є виключно свій склад процесуальних фігур. Це пояснюється завданнями, які ставить перед собою така процедура. Її основне завдання, як відомо, полягає в погашенні вимог кредиторів в умовах неплатоспроможності боржника. І тому сторонами цього процесу виступають конкурсні та забезпечені кредитори і боржник. Допоміжною фігурою, або ключовим учасником справи про банкрутство є арбітражний керуючий. До закінчення попереднього засідання конкурсні кредитори, які заявили до суду свої вимоги, не є стороною всієї справи про банкрутство. Вони є лише сторонами свого мініпровадження, відкритого за їхньою заявою, але з правом участі в інших мініпровадженнях, у яких вони оскаржили вимоги інших кредиторів. Іншою стороною у всіх мініпровадженнях виступає виключно боржник. Крім того, розпорядник майна як особа, яка веде реєстр вимог кредиторів, є обов'язковим учасником таких проваджень. Щодо таких постійних учасників справи про банкрутство, як представник трудового колективу чи уповноваженої особи засновників боржника тощо, то в попередньому засіданні їхня роль дуже незначна. Вони можуть бути присутніми в судовому засіданні, але їхні заперечення проти вимог кредиторів на відміну від самого боржника не тягнуть за собою істотних правових наслідків, а лише враховуються судом;

3) не застосовуються деякі інструментарії позовного провадження: зміна предмета та підстави позову; збільшення позову; пред'явлення зустрічного позову тощо. Для процедури перевірки вимог кредиторів не потрібен весь арсенал інструментарію позовного провадження. Це пояснюється завданням попереднього засідання. При поданні заяви кредитор сам визначає підстави, предмет та розмір заборгованості. Якщо з якихось причин кредитор все ж таки наважиться доповнити свою заяву, змінивши зазначені параметри, то таке можливо в межах встановленого кодексом 30-денного строку. В іншому випадку це буде інша вимога, яка підлягає розгляду в іншому, після попереднього, судовому засіданні. І на таку вимогу вже не будуть нараховуватись голоси в представницьких органах кредиторів (частини 4, 6 статті 45 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КзПБ)). Іншими словами, зміна підстав, предмета або збільшення розміру вимог за межами встановленого для подання заяви строку, від-

повідно, тягне за собою ініціювання подання кредитором нової заяви з наступним розглядом вимоги в іншому судовому засіданні;

4) має місце диференційований процес доведення вимог залежно від їхнього визнання чи заперечення боржником, розпорядником майна чи іншим кредитором. Якщо, скажімо, факт боргу визнається боржником, розпорядником майна і не оспорується будь-яким кредитором, тоді завдання суду полягає в перевірці лише наявності чи відсутності у кредитора документів, які підтверджують заборгованість, та його відповідності даним балансу боржника. У разі коли заборгованість одного кредитора оскаржили боржник, розпорядник майна або інший кредитор, тоді суд, який, як варто зазначити, має обмежений інструментарій конкурсного процесу, здійснює більш поглиблену перевірку вимог кредитора. Суть такої перевірки полягає в дослідженні всіх документів, що додаються до заяви кредитора або до пояснення боржника, що підтверджує наявність чи відсутність майнового права у заявника. Іншими словами, в такій перевірці основний ухил робиться на письмові докази. Показання свідків практично не використовуються у справах про банкрутство юридичних осіб. Вони мають місце у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, оскільки низка усних угод може бути підтверджена показаннями. Що ж до експертизи, то зазвичай цей вид доказів судом не використовується, оскільки може спричинити зупинення справи про банкрутство, яке відповідно до частини 17 статті 39 КзПБ не можна робити. Якщо має місце спір про право та його неможливо вирішити за допомогою наявного в суду інструментарію, наприклад, визнати недійсним фіктивний правочин, тоді суд пропонує зацікавленій особі звернутися з позовом у відокремленому провадженні в порядку статті 7 КзПБ. Із цього приводу слід погодитися з Б. Поляковим, що «деякі грошові вимоги повинні підтверджуватись актом юрисдикційного органу, наприклад, заборгованість із заробітної плати за час вимушеного прогулу, за затримку видачі розрахунку, відшкодування шкоди, у тому числі моральної, тощо. Розгляд таких вимог без зазначених актів змушував би суд встановлювати ступінь вини боржника, характер відповідальності, розмір шкоди. Усе це властиво позовному провадженню і повинно бути у процедурі банкрутства [3, с. 244];

5) підсумком розгляду вимог є їхнє визнання чи відхилення. На відміну від позовного провадження, де суд вирішує спір по суті, у процедурі

банкрутства вимоги кредиторів визнаються або відхиляються. Що означає визнання судом грошових вимог кредиторів? КзПБ не дає чіткої відповіді на це питання. Виходячи зі змісту тих самих статей 45 і 47 КзПБ, можна зазначити, що йдеться про ті вимоги кредиторів, які документально підтверджені. Іншими словами, тут законодавець мав на увазі письмові документи, що підтверджують наявність у кредитора боргового права. І тому, визнаючи вимоги того чи іншого кредитора, суд тим самим стверджує, що їхнє грошове або боргове право підтверджене письмовими доказами. І, навпаки, відхиляючи повністю чи частково вимоги кредитора, суд стверджує, що в заявника відсутнє таке боргове право через його непідтвердження;

б) результати судового засідання оформлюються не рішенням, а ухвалою суду. Одним із завдань конкурсного процесу є максимальне прискорення дій учасників з метою подальшого задоволення вимог кредиторів. Будь-яка процесуальна затримка призводить до подорожчання процедури банкрутства та, відповідно, до зменшення ліквідаційної маси, яка використовується для погашення вимог кредиторів. І тому конструкція процедури складається із процесуальних документів, які відповідають таким завданням. Ось чому всі акти конкурсного процесу набирають чинності негайно з моменту їх ухвалення. До таких актів і належить ухвала за результатами попереднього засідання. Законодавець передбачив відносну процесуальну стійкість цього документа. Спочатку таку стійкість виробила судова практика, а потім сформувався закон. Слід зазначити, що жоден акт процедури банкрутства не має такого імунітету, як ухвала за результатами попереднього засідання. Суть стійкості полягає в тому, що оскарженню підлягає не сам документ, а лише його частини, які стосуються вимог конкретних кредиторів (частина 3 статті 47 КзПБ);

7) строк вирішення всіх вимог залежно від їхньої кількості становить від одного до двох місяців. Із аналізу частини 8 статті 39, частин 1, 5 статті 45, частини 1 статті 47 КзПБ убачається, що термін «проведення попереднього засідання» формується залежно від таких чинників: підготовче засідання; оприлюднення повідомлення про відкриття провадження у справі про банкрутство; повідомлення розпорядника майна про результати розгляду вимог кредиторів. Привертає увагу той факт, що в такий короткий строк законодавець зобов'язує суд розглянути всі вимоги кредиторів незалежно

від визнання їх боржником, причому диференціація терміна залежить не так від складності самих вимог кредиторів, як від їхньої кількості. Ця обставина також свідчить про те, що в попередньому засіданні за такий строк досить проблематично вирішувати спір по суті одночасно за всіма вимогами кредиторів.

Виходячи з наведених вище ознак попереднього засідання, можна сформулювати його поняття, яке для підвищення ефективності процедури банкрутства пропонується закріпити в абзаці першому частини 1 статті 47 КзПБ:

«Попереднє засідання у процедурі банкрутства – це судове засідання, в якому суд з обмеженим процесуальним інструментарієм і в короткий проміжок часу здійснює правосуддя шляхом перевірки заявленої вимоги кредитора на її відповідність даним бухгалтерського обліку боржника і дає оцінку, як правило, письмовим доказам на предмет наявності або відсутності у кредитора грошової вимоги до боржника і, відповідно, заборгованості за цим боргом у боржника з наступним постановленням ухвали суду».

Варто зазначити, що процедура попереднього засідання дещо подібна до наказного провадження. І в тому, і в іншому процесі має місце той самий предмет – грошове зобов'язання та такі ж письмові докази, що підтверджують наявність боргу (частина 1 статті 148, стаття 150 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)). При цьому в обох провадженнях суд розглядає ці грошові вимоги, а не вирішує спір щодо них по суті (частина 1 статті 147 ГПК України).

Відмінності полягають у тому, що в наказному провадженні не розглядаються вимоги, щодо яких мають місце заперечення боржника. Іншими словами, предметом наказного провадження є виключно грошові вимоги кредиторів, за якими відсутні заперечення боржника (стаття 157 ГПК України). У попередньому засіданні, навпаки, розглядаються вимоги кредиторів, щодо яких є заперечення як самого боржника, так й інших процесуальних фігур (розпорядника майна та інших кредиторів).

Виходячи із цього, можна стверджувати, що в попередньому засіданні, нехай навіть з обмеженим процесуальним інструментарієм, все ж таки має місце змагальність сторін і, відповідно, здійснення правосуддя. Чого не можна сказати щодо наказного провадження.

На жаль, судова практика далеко не завжди враховує особливості попереднього засідання та в окремих випадках порівнює його із судовим

засіданням, де вирішується спір по суті з використанням всього процесуального інструментарію, який має місце у позовному провадженні.

Так, в одній із ухвал Верховний Суд зазначає, що у справі про банкрутство при розгляді кредиторських грошових вимог до боржника застосовуються загальні норми цивільного законодавства про позовну давність, і тому вона застосовується за заявами не лише боржника, а й розпорядника майна та інших кредиторів, які висунули свої заперечення щодо боргу одного з кредиторів [4].

В іншій ухвалі Верховний Суд іде далі, не виключаючи, що у справах про банкрутство, так само, як і в позовному провадженні, можна поновлювати строк позовної давності.

Верховний Суд, посилаючись на частину 1 статті 261 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зазначив, що, «перш ніж застосувати позовну давність, господарський суд повинен з'ясувати та зазначити в судовому рішенні, чи порушене право або охоронюваний законом інтерес позивача, за захистом якого той звернувся до суду. У разі коли такі право чи інтерес не порушені, суд відмовляє в позові з підстав його необґрунтованості. І лише якщо буде встановлено, що право або охоронюваний законом інтерес особи дійсно порушені, але позовна давність спливла і про це зроблено заяву іншою стороною у справі, суд відмовляє в позові у зв'язку зі впливом позовної давності, *за відсутності наведених позивачем поважних причин її пропущення* (виділене, – авт.).

Утім, апеляційний господарський суд викладеного не врахував, не з'ясував обставин, не дослідив, чи порушене право або охоронюваний законом інтерес кредитора, який звернувся з відповідною заявою у справі про банкрутство, не перевіряв підстави виникнення грошових вимог до боржника, характер, розмір та момент виникнення не встановлював, а відмовив у визнанні кредиторських вимог у зв'язку зі впливом строку позовної давності, не зазначивши при цьому, хто є суб'єктом звернення із заявою про застосування строків позовної давності» [5].

На превеликий жаль, вища судова інстанція не враховує різницю між позовним провадженням та процедурою банкрутства. Тому слід погодитися з О. Беяневич, що «Провадження у справах про банкрутство є самостійним видом судового провадження і характеризується особливим процесуальним порядком розгляду справ, специфічністю цілей і завдань, особливим суб'єктним складом, тривалістю судового

провадження, що істотно відрізняють це провадження від позовного» [6, с. 8]. І. Бутирська також звертає увагу на різницю між провадженням у справі про банкрутство та іншими видами проваджень у господарському процесі, вказуючи: «Провадження у справах про банкрутство є самостійним, особливим видом провадження у господарському судочинстві, оскільки, на відміну від справ позовного і наказного провадження, у справі про банкрутство господарський суд не просто є незалежним арбітром і «стороннім спостерігачем» у змагальному процесі, а й часто сам може із власної ініціативи приймати важливі для справи рішення» [7, с. 30].

Водночас, як убачається зі змісту частин 3, 4 статті 267 ЦК України, позовна давність застосовується судом за заявою сторони у *спорі* (виділене, – авт.) та, відповідно, є підставою для відмови у *позові* (виділене, – авт.).

Якубачається із наведеної норми, в ній ідеться про спір, який вирішується по суті в позовному провадженні.

Позовна давність – це складова частина процесу з вирішення спору по суті. Її застосування в позовному провадженні можливе лише тоді, коли буде встановлено судом, після вирішення спору по суті, наявність у особи цивільного права чи інтересу. Іншими словами, спочатку зацікавлена особа шляхом змагального процесу та реалізації наданого їй законом повного набору процесуального інструментарію має довести наявність у неї цивільного права та інтересу, а вже потім суд має застосувати позовну давність за заявою протилежної сторони у спорі. У разі відсутності в особи відповідного права та інтересу про застосування судом позовної давності взагалі не може бути мови.

У попередньому засіданні у справі про банкрутство, як зазначалося вище, не вирішується спір по суті, а розглядаються вимоги кредиторів із позиції перевірки їхньої відповідності даним балансу боржника із застосуванням дуже обмеженого процесуального інструментарію.

І тому вимоги кредиторів не повинні бути обтяжені пропущенням строку позовної давності.

У попередньому засіданні суд, незважаючи на наявність чи відсутність у кредитора невиконаної грошової вимоги (цілком або частково), повинен застосувати позовну давність, незалежно від заяв про це інших учасників справи. Слід зазначити, що це стосується грошових вимог, які вбачаються не лише з цивільних правовідносин, а й із трудових, податкових тощо, тобто тих, де законом встановлено відповідні

строки давності. Загалом це питання вирішується також у наказному провадженні, де закінчення позовної давності чи строку, встановленого законом, для подання позову є підставою для відмови у виданні наказу (пункт 5 частини 1 статті 152 ГПК України).

Завдання суду в попередньому засіданні полягає лише в тому, щоби встановити: вид позовної давності, її тривалість, початок перебігу та факт закінчення строку позовної давності. Тому за вимогами, за якими закінчився строк позовної давності або строк, встановлений законом, для подання позову, суд, відповідно, повинен відмовляти у визнанні так само, як і в наказному провадженні, без заяви сторони грошового зобов'язання (пункт 5 частини 1 статті 152 ГПК України).

Те саме стосується і відновлення строку позовної давності. Це питання також не належить до функцій суду в попередньому засіданні у справі про банкрутство, а підлягає розгляду виключно судом у позовному провадженні при вирішенні спору по суті. Саме там суд оцінює поважність причин пропущення строку. В подальшому рішення про вирішення спору, де був поновлений строк позовної давності, стає преюдиційним фактом і може бути використаним у наступних судових актах, чого не можна сказати щодо ухвали суду за результатами попереднього засідання, факти за якою мають значення лише для справи про банкрутство. І якщо справа про банкрутство буде закрита внаслідок помилкового її відкриття, то й факти, встановлені в попередньому засіданні суду, у майбутньому не будуть мати жодного юридичного значення.

У низці своїх постанов Верховний Суд запровадив у судову практику таку правову категорію, як підвищений стандарт доказування: «У разі виникнення обґрунтованих сумнівів сторін у справі про банкрутство щодо обґрунтованості кредиторських вимог на заявника кредиторських вимог покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування задля забезпечення перевірки господарським судом підстав виникнення таких грошових вимог, їх характеру, встановлення розміру та моменту виникнення цих грошових вимог» [8].

«Сутність підвищеного стандарту доказування у справах про банкрутство полягає, зокрема, в такому: перевірка обґрунтованості та розміру вимог кредиторів здійснюється судом незалежно від наявності розбіжностей щодо цих вимог між боржником та особами, які мають

право заявляти відповідні заперечення, з одного боку, та кредитором, що заявив грошові вимоги до боржника, з іншого боку; при визнанні вимог кредиторів у справі про банкрутство слід виходити з того, що визнаними можуть бути лише вимоги, щодо яких подано достатні докази наявності та розміру заборгованості; під час розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство визнання боржником або арбітражним керуючим обставин, якими кредитор обґрунтовує свої вимоги (частина перша статті 75 ГПК України), саме по собі не звільняє іншу сторону від необхідності доведення таких обставин в загальному порядку» [9].

Із наведеного вбачається, що Верховний Суд не зовсім чітко аргументував необхідність детального судового розгляду за деякими доказами, що підтверджують грошові вимоги кредиторів, називаючи все це підвищеним стандартом доказування.

На наш погляд, суть такої категорії полягає в тому, що факти, встановлені, наприклад, у попередніх судових рішеннях у позовному провадженні щодо кредиторської заборгованості до боржника, не можуть слугувати преюдиційними фактами, якщо в інших кредиторів або розпорядника майна є об'єктивний сумнів щодо їх реальності.

Іншими словами, преюдиційний факт носить характер «продукту зловмисної змови» між кредитором і боржником як сторонами позовного процесу, коли вони діяли несумлінно, не надавши всіх необхідних документів, і створили неправдиву картину правового спору, що склався.

Тоді у процедурі банкрутства суд має ретельно дослідити всі первинні документи щодо заборгованості, яка була предметом розгляду відповідного судового рішення, у якому було встановлено факти преюдиційного значення.

Слід зазначити, що такий підхід Верховного Суду також не можна назвати повністю вдалим. Те, що вища судова інстанція називає підвищеним стандартом доказування, вже й так передбачено в частині 5 статті 75 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), ця норма дає можливість у загальному порядку оскаржити преюдиційний факт особою, яка не брала участі у справі, в якій було встановлено цей факт.

Але проблема полягає в тому, що для заперечення преюдиційного факту потрібен такий самий повноцінний позовний процес, який мав місце при встановленні цього факту, чого, природно, не може забезпечити обмежений у процесуальному інструментарії конкурсний процес.

Так, у частині 1 статті 45 КзПБ закріплено, що кредитор зобов'язаний надавати докази, що підтверджують його вимоги, одночасно з поданням заяви до суду. Після цього подання кредитором додаткових документів, наприклад у попереднє засідання, КзПБ не передбачає. І якщо, крім рішення суду, в якому встановлено преюдиційний факт, наприклад про наявність заборгованості, кредитор не додав інших документів, то в разі оскарження цього факту кимось із кредиторів заявнику не буде чим захищати свої вимоги.

Верховний Суд не звертає також уваги, що вимоги кредитора підлягають попередньому розгляду тим самим арбітражним керуючим, який веде реєстр вимог кредиторів.

Яка тоді роль арбітражного керуючого в цьому підвищеному стандарті доказування? Він і так звірив документи кредитора із даними балансу боржника. І якщо прюдиційний факт, скажімо, відповідає даним балансу боржника, а за сумнівним договором діє правило про презумпцію правомірності, що тоді робити розпоряднику майна?

Якщо касаційна інстанція пропонує підвищений стандарт доказування щодо вимог кредитора, то такий порядок повинен узгоджуватися з нормами конкурсного процесу. Виходить, що суд має забезпечити повноцінний змагальний процес у попередньому засіданні за правилами позовного провадження, а в процедурі банкрутства це зробити неможливо. Немає зустрічного позову, щоб іншому кредитору чи розпоряднику майна визнати недійсним сумнівний правочин; немає третіх осіб – як тих, що заявляють самостійні вимоги, так і тих, без яких буде повноцінний змагальний процес; відсутня можливість провести експертизу, оскільки її проведення, як зазначалося вище, викличе призупинення справи про банкрутство, що заборонено частиною 17 статті 39 КзПБ.

Таким чином, Верховний Суд змушує робити суд та учасників конкурсного процесу те, чого вони через відсутність повноцінного інструментарію зробити не зможуть. Це як змусити їхати автомобіль із трьома колесами. Або робити капітальний ремонт автомобіля в дорозі, а не в автомайстерні, маючи в багажнику лише декілька ключів та домкрат.

На наш погляд, розглянута проблема має розв'язуватися шляхом спрямування вимоги кредитора, який має сумнівну заборгованість або засновану на збитках у позовному провадженні, для детального судового розгляду.

На жаль, у КзПБ відсутній механізм переведення спірної вимоги з попереднього засідання до позовного відокремленого провадження. У результаті маємо «лишковий пиріг» із кількох проваджень.

Так, у попередньому засіданні розглядається оскаржена вимога кредитора. Паралельно здійснюються декілька відокремлених позовних проваджень, скажімо, про: визнання договору недійсним; поділ майна подружжя; визнання права власності або усунення перешкод у його здійсненні тощо. І замість двох місяців грошові вимоги кредиторів розглядаються роками, що спричиняє величезні судові витрати та банкрутство суб'єктів господарювання. У зв'язку із цим слід розробити порядок переведення спірної вимоги кредитора із попереднього засідання до відокремленого позовного провадження.

Саме відокремлене провадження, як вірно зазначає С. Антошук, «...спрямоване на максимальне відпрацювання усіх можливих у конкретній справі заходів впливу на вищезазначені процедури. Наповнення справи якісним, повним та своєчасним розглядом питань (перелік яких у принципі дійсно не є вичерпним) у відокремлених провадженнях максимально заповнює пустоти, які можуть зашкодити належному захисту суб'єктивних прав учасників справи про банкрутство» [10, с. 36].

Щоби припинити зловживання з боку будь-якого кредитора, боржника, у цьому питанні необхідно чітко встановити критерії об'єктивного сумніву щодо правдивості грошової вимоги кредитора.

Звісно, критерії мають стосуватися: суб'єктів вимоги; часу виникнення підстав зобов'язань; характеру самих вимог; доказів, що підтверджують заборгованість. Розглянемо ці критерії більш детально.

1. Суб'єкти вимог. Це можуть бути зацікавлені або пов'язані особи стосовно боржника, кредиторів та розпорядника майна.

2. Час виникнення підстав зобов'язань. Наприклад, договори за грошовими вимогами повинні бути укладені в підозрілий період (протягом трьох років до відкриття провадження у справі про банкрутство) або тоді, коли боржник уже мав заборгованість перед іншим кредитором.

3. Характер зобов'язань. Це такі зобов'язання, які через свій вид і, відповідно, високий розмір вимоги носять у господарській діяльності нерозумний характер. Наприклад: купівля цінних паперів; прийняття боргу; уступка права вимоги; отримання позики; прийняття послуг

тощо. При цьому розмір невігоди для кредитора чи боржника має істотний характер.

4. Докази, що підтверджують заборгованість. Це такі типові документи, які легко оформлювати. Однак відомості про таку заборгованість не повинні знаходити своє відображення в первинних бухгалтерських документах та в балансі боржника: договір, акти виконаних робіт, акти звірки та листи про визнання боргу.

У цій ситуації суд повинен обґрунтувати й мотивувати своє рішення щодо неврахування преюдиційного факту та необхідності застосування щодо вимоги кредитора детальної перевірки тим, що сторони діяли несумлінно в іншому процесі та, не надавши всіх необхідних документів, створили «хибну картину» спору про право.

При цьому суд повинен мати право вибору: або він за рахунок наявного у нього обмеженого процесуального інструментарію продовжує розглядати такі спірні грошові вимоги в попередньому засіданні, або, в разі відсутності такої можливості, відправляє таку вимогу кредитора у відокремлене позовне провадження. При цьому така необхідність може бути викликана також спором: про право власності, про визнання правочину недійсним, про пріоритет права вимоги. Зрештою, стягнення збитків теж є спором, який не пов'язаний із даними бухгалтерського балансу боржника, що, природно, не входить до предмета дослідження в попередньому засіданні, адже при стягненні збитків суду необхідно встановити склад правопорушення та розмір збитків, звіряючи його з даними бухгалтерського обліку не лише боржника, а й кредитора. Тому без переходу з попереднього засідання до позовного провадження просто не обійтися. При цьому переданню оскарженої вимоги в позовне провадження має передувати клопотання боржника, розпорядника майна або іншого кредитора.

Звісно, за розгляд оскарженої вимоги у відокремленому провадженні слід сплачувати судовий збір як за подання позову. На час вирішення спору у відокремленому провадженні щодо оскарженої вимоги в процедурі банкрутства потрібно буде припиняти провадження з розгляду оскарженої вимоги кредитора в попередньому засіданні. Саме провадження у справі про банкрутство має продовжуватися без жодних обмежень.

Водночас слід встановити деякі гарантії для оскаржених вимог кредитора, які були передані до відокремленого провадження. Наприклад,

у сумі оскаржених вимог «заморожувати» розрахунки з кредиторами.

У зв'язку із цим пропонуємо внести зміни до КзПБ, додавши до частини 2 статті 47 КзПБ абзац четвертий такого змісту:

«Якщо при розгляді оскарженої вимоги кредитора надійшло обґрунтоване клопотання боржника, розпорядника майна або кредитора про переведення розгляду вимоги у відокремлене позовне провадження, то суд може задовольнити таке клопотання, про що постановляється ухвала. У цій ухвалі суд встановлює строк, який не повинен перевищувати 7 днів, протягом якого особа, яка заявила клопотання, зобов'язана сплатити судовий збір за ставками для позовного провадження, а також припиняє провадження з розгляду оскарженої вимоги кредитора в попередньому засіданні на час вирішення спору у відокремленому позовному провадженні.

Подальше судове засідання з розгляду спору на вимогу кредитора у відокремленому позовному провадженні проводиться не пізніше 30 днів із дня закінчення строку оплати судового збору. Порядок розгляду оскарженої вимоги здійснюється відповідно до норм ГПК України як для спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, встановлених статтею 7 КзПБ. За результатами розгляду такої вимоги ухвалюється рішення, яке набирає чинності з моменту проголошення.

На підставі зазначеного рішення суд за оскарженою вимогою кредитора відновлює провадження у справі про банкрутство, в якому визнає або відхиляє грошові вимоги кредитора. На час розгляду оскарженої вимоги кредитора в позовному провадженні арбітражний керуючий у разі здійснення розрахунків із кредиторами зобов'язаний зарезервувати кошти, які дорівнюють сумі оскарженої вимоги».

Щодо процедури неплатоспроможності фізичних осіб, то поширення на них положень КзПБ, які стосуються порядку розгляду грошових вимог кредиторів для юридичних осіб (частина 1 статті 122 КзПБ), є великою помилкою законодавця.

Як зазначалося вище, у попередньому засіданні суд звіряє грошові вимоги кредиторів із даними бухгалтерського обліку чи балансу боржника. Фізичні особи, за винятком тих, хто займається підприємницькою діяльністю, взагалі бухгалтерський облік не ведуть. Із чим чи з яким обліком боржника тоді звірятиме суд вимоги кредиторів?

Така правова плутанина призводить лише до зловживань з боку боржників, які з метою уникнення відповідальності за борги за банківськими кредитами за допомогою дружніх кредиторів створюють штучну заборгованість, а потім списують борги через план реструктуризації чи процедуру погашення боргів. Із цього приводу В. Дутка зазначає: «Також досить поширеними є випадки вступу у справу так званих «дружніх» кредиторів – осіб з фіктивним боргом, єдиною метою участі у справі яких є встановлення контролю над справою через участь у зборах та комітеті кредиторів» [11, с. 49]. Довести фіктивність таких договорів дружніх кредиторів дуже проблематично.

На підтвердження сказаному слід навести випадок із судової практики, який мав місце у справі № 902/221/22 про неплатоспроможність. У цю справу заявив грошові вимоги кредитор – фізична особа – підприємець, який позичив боржнику аж 5 млн гривень. На підтвердження вимог кредитор подав лише боргову розписку боржника. На вимогу суду надати джерело походження 5 млн грн кредитор заявив, що це комерційна таємниця. Тоді суд зробив запит до податкової інспекції, яка повідомила, що кредитор за 10 років своєї діяльності отримав дохід лише близько 800 тис. гривень.

Суди першої та другої інстанції відмовили кредитору у визнанні грошових вимог. У суді касаційної інстанції скаргу кредитора розглядала вся палата Касаційного господарського суду Верховного Суду. У скарзі кредитор уже писав, що спірні гроші він позичив у іншої особи. Верховний Суд залишив у силі попередні судові рішення, пославшись на необхідність застосування судами тих самих підвищених стандартів доказування [12].

Іншими словами, найвища судова інстанція пропонує судам і надалі використовувати неповноцінний конкурсний процес під час розгляду грошових вимог кредиторів у справах про неплатоспроможність фізичних осіб. Словом, їхати автомобілем із трьома колесами.

Аналізуючи наведений випадок, слід зазначити, що судам ще пощастило, що кредитор повідомив про нове джерело походження грошей лише на етапі касаційної інстанції. А якби ситуація докорінно змінилася, якби кредитор це зробив у суді першої інстанції та подав туди вже як доказ копію своєї боргової розписки, яку він видав іншому кредитору? І що тоді зробив би суд? Чи почав би застосовувати підвищен-

ний стандарт доказування, залучаючи до участі у справі до нескінченності нових позикодавців? Навряд чи в такій ситуації суди змогли б відмовити кредитору у визнанні його вимог.

А ось позовний процес миттєво вирішив би цю проблему.

Вихід убачається в розгляді в позовному провадженні за правилами спрощеного провадження тих грошових вимог кредиторів, за якими висунули свої заперечення боржник, розпорядник майна чи інші кредитори.

Самі по собі заперечення свідчать про наявність спору, тому для свого вирішення потребують змагального процесу, який може забезпечити виключно позовне провадження.

Такий порядок дасть змогу тим самим банкам залучати до розгляду вимог дружніх кредиторів інших відповідачів, третіх осіб, заявляти зустрічний позов, проводити експертизу, словом, використовувати весь арсенал позовного інструментарію.

Водночас із метою процесуальної економії потрібно дати можливість суду розглядати за правилами конкурсного провадження грошові вимоги, щодо яких відсутні будь-які заперечення.

Для цього пропонуємо частину 1 статті 122 КзПБ викласти в такій редакції:

«1. Заявлення кредитором грошових вимог до боржника та їхній розгляд здійснюються в порядку, визначеному цим Кодексом для юридичних осіб, з урахуванням особливостей, передбачених цією статтею.

Розгляд у попередньому засіданні заяв із грошовими вимогами кредиторів, щодо яких були письмові заперечення боржника, керуючого реструктуризацією або інших кредиторів, відбувається за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України для справ спрощеного позовного провадження.

Разом із поданням письмових заперечень заінтересована особа сплачує також судовий збір у розмірі ставки розгляду відповідного спору в позовному провадженні.

Строк розгляду грошових вимог за правилами спрощеного позовного провадження не повинен перевищувати двох місяців із дня попереднього засідання.

За результатами розгляду зазначених грошових вимог суд ухвалює рішення, яке вступає в силу з моменту його проголошення».

Тут найбільше підходить позовний процес встановлення грошових вимог кредиторів.

На наш погляд, такі зміни в КзПБ, у разі їх прийняття, прискорять процес розгляду судом

грошових вимог кредиторів і підвищать ефективність самої процедури банкрутства.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна дійти таких висновків.

1. Виявлені подібності та відмінності між попереднім засіданням у процедурі банкрутства та засіданням суду в позовному провадженні. Подібності полягають у тому, що в обох провадженнях здійснюється правосуддя та застосовуються такі принципи господарського процесу, як змагальність, диспозитивність, пропорційність, та, відповідно, ухвалюється судові рішення. Відмінності стосуються завдань, суб'єктного складу учасників, процесуального інструментарію, застосування доказів, строків розгляду, оформлення результатів розгляду тощо.

2. Сформульовано поняття попереднього засідання в процедурі банкрутства як судового засідання, в якому суд з обмеженим процесуальним інструментарієм і в короткий проміжок часу здійснює правосуддя шляхом перевірки заявленої вимоги кредитора на її відповідність даним бухгалтерського обліку боржника і дає оцінку, як правило, письмовим доказам на предмет наявності або відсутності у кредитора грошової вимоги до боржника та, відповідно, заборгованості за цим боргом у боржника з наступним постановленням ухвали суду. Пропонується внести зміни до частини 1 статті 47 КзПБ.

3. Доведено, що судова практика Верховного Суду далеко не завжди враховує особливості попереднього засідання та в окремих випадках, зокрема в питаннях позовної давності, «ставити знак рівності» між ним та судовим засіданням, де вирішується спір по суті з використанням усього процесуального інструментарію та яке має місце в позовному провадженні. Це стосується питань застосування та відновлення строку позовної давності.

4. Обґрунтовано, що завдання суду в попередньому засіданні полягає лише в тому, щоби встановити: вид позовної давності, її тривалість, початок перебігу та факт закінчення строку позовної давності. Тому за вимогами, за якими закінчився строк позовної давності або строк, встановлений законом, на подання позову, суд, відповідно, повинен відмовляти у визнанні так само, як і в наказному провадженні, без заяви сторони грошового зобов'язання та без поновлення такого (пункт 5 частини 1 статті 152 ЦПК України).

5. Аргументовано, що факт, встановлений судовим рішенням у позовному провадженні щодо кредиторської заборгованості до боржника, не може слугувати преюдиційним фактом,

якщо в інших кредиторів або розпорядника майна є об'єктивний сумнів щодо його реальності. Такий преюдиційний факт носить характер «продукту зловмисної змови» між кредитором і боржником як сторонами позовного процесу, коли вони діяли недобросовісно, не надавши всіх необхідних документів, та створили неправдиву картину спору про право.

6. Доведено, що для оскарження преюдиційного факту, встановленого рішенням суду, необхідний такий самий повноцінний позовний процес, який мав місце при встановленні цього факту, який, природно, не може забезпечити обмежений у процесуальному інструментарії конкурсний процес.

7. Виявлено критерії об'єктивного сумніву щодо достовірності грошової вимоги кредитора. Вони стосуються: суб'єктів вимоги; часу виникнення підстав зобов'язань; характеру самих вимог; доказів, що підтверджують заборгованість.

8. Обґрунтовано необхідність дискреції суду у справі про банкрутство у виборі процедури розгляду оскарженої вимоги кредитора: або суд за рахунок наявного в нього обмеженого процесуального інструментарію продовжує розглядати таку вимогу на попередньому засіданні, або в разі відсутності такої можливості надсилає цю вимогу кредитора до відокремленого позовного провадження. Для цього пропонується внести зміни до частини 2 статті 47 КзПБ.

9. Аргументовано, що поширення положень КзПБ, які стосуються порядку розгляду грошових вимог для юридичних осіб (частина 1 статті 122 КзПБ), на процедуру неплатоспроможності фізичних осіб є великою помилкою законодавця, оскільки значно ускладнює процедуру розгляду грошових вимог кредиторів і призводить до зловживань з боку недобросовісних боржників.

10. Доведено необхідність у процедурі неплатоспроможності розгляду в позовному порядку за правилами спрощеного провадження тих грошових вимог кредиторів, за якими висунули свої заперечення боржник, розпорядник майна чи інші кредитори. Для цього пропонується внести зміни до частини 1 статті 122 КзПБ.

Список використаної літератури:

1. Данілов А. Актуальні питання сплати грошової винагороди і відшкодування витрат арбітражного керуючого. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства* / за заг. ред. д-ра юрид. наук, судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2021. С. 75–88.

2. Гурин М. О. Визнання недійсними правочинів боржника у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. 208 с.
3. Поляков Б. М. Право несостоятельности (банкротства) в Украине. Киев : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре»», 2003. 440 с.
4. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 9 вересня 2021 року у справі № 916/4644/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100884643> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 13 липня 2022 року у справі № 910/8669/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105371697> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Беляневич О. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 5–9.
7. Бутирська І. Провадження у справах про банкрутство як особливий вид провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2021. № 4. С. 23–32.
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 7 серпня 2019 року у справі № 922/1014/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83755895> (дата звернення: 12.05.2023).
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22 грудня 2022 року у справі № 910/14923/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108653138> (дата звернення: 12.05.2023).
10. Антошук С. І. Щодо поняття та правової природи відокремленого провадження у процедурі банкрутства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2021. № 54. Т. 2. С. 34–38.
11. Дутка В. В. Зловживання правами у справі про банкрутство : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький державний університет внутрішніх справ. Маріуполь, 2021. 206 с.
12. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 1 березня 2023 року у справі № 902/221/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109897991> (дата звернення: 12.05.2023).

Poliakov R. B. Preliminary hearing in the case of bankruptcy (insolvency)

The purpose of the article is to reveal the essence of the preliminary hearing in the bankruptcy (insolvency) case, to identify problematic issues that arise at this stage of the bankruptcy case, and to develop proposals for improving the legislation of Ukraine on this issue.

The similarities and differences between the preliminary hearing in the bankruptcy procedure and the court hearing in the regular litigation are revealed. The concept of a preliminary hearing in the bankruptcy procedure is formulated as a court hearing in which the court, with limited procedural tools and in a short period of time, administers justice by checking the declared claim of the creditor for its compliance with the debtor's accounting data and gives an assessment, as a rule, of written evidence for the presence or the absence of a creditor's monetary claim against the debtor and, accordingly, the debtor's indebtedness for this debt, with the subsequent rendering of a court decision. It is proposed to amend Part 1 of Article 47 of the Bankruptcy Code. It is substantiated that the task of the court in the preliminary hearing regarding the limitation of action is only to establish: the type of limitation of action, its duration, the beginning of the course and the fact of the expiration of the limitation period. It is argued that the fact established by the court decision in the legal proceedings regarding the creditor's debt to the debtor cannot serve as a prejudicial fact if other creditors or the administrator of the property have objective doubts about its reality. The criteria for objective doubt regarding the credibility of the creditor's monetary claim have been identified. It is argued that the extension of the provisions of the Bankruptcy Code, which relate to the procedure for consideration of monetary claims for legal entities, to the insolvency procedure of individuals is a big mistake of the legislator, as it significantly complicates the procedure for consideration of monetary claims of creditors and leads to abuses by unscrupulous debtors. It has been proved the necessity in the insolvency procedure to consider in a lawsuit, according to the rules of simplified proceedings, those monetary claims of creditors, to which the debtor, property administrator or other creditors have raised their objections. For this purpose, it is proposed to amend Part 1 of Article 122 of the Bankruptcy Code.

Key words: *bankruptcy, payment inability, preliminary hearing, commercial court, creditors, creditors' claims.*